

Viljo Johannes Nissilä (1903–1986)

ÜVI ADAMSON

Professori Viljo Nissilän yhteistyö Kotikielen Seuran aikakauslehden *Virittäjän* kanssa oli pitkäkestoinen ja ansiokas. Hän toimi *Virittäjän* avustajana vuodesta 1934 lähtien, ja kolmenkymmenenkuuden vuoden aikana lehdessä julkaistiin 47 hänen kirjoitustaan. Tämä kuvaus hänen matkastaan tutkijana ja nimestäjänä on laadittu Nissilän omien sekä Terho Itkosen, Saulo Kepsun ja Eero Kiviniemen *Virittäjässä* vuosien varrella ilmestyneiden artikkeleiden pohjalta.

Nissilä oli Suomen nimistöntutkimuksen uranuurtaja. Hänen väitöskirjansa *Vuoksen paikannimistö 1* vuodelta 1939 oli ensimmäinen suomalainen väitöstyö paikannimistöstä. Väitöskirjan tutkimuskohteena on Vuoksen luontonimistö, ja aineiston Nissilä on kerännyt vuosina 1933–1935 pääasiassa itse. Teos on laaja aluemonografia, jossa on määritelty yli 2 000 Vuoksen paikannimen alkuperä, ja ensimmäistä kertaa suomalaisessa nimistöntutkimuksessa aineisto on ryhmitelty nimeämisperusteiden¹ mukaan. (Itkonen 1963: 272; Kepsu 1983: 309.)

Nissilän panos Suomen ja sen lähiseutujen paikan- ja henkilönnimien keruussa on korvaamaton. Hänen kenttätönsä ansiosta on Suomen nimiarkisto, jonka johtajana hän toimi vuosina 1958–1976, rikastunut yli 60 000 nimilipun² verran. Saulo Kepsun (1983) mukaan jo muutaman tuhannen nimilipun keräys omalta kotiseudulta on valtavan suuri urakka. Nimistönkeräyksen Nissilä aloitti 1930-luvulla, ja suurin osa hänen keräämistään aineksesta on sellaista, jota ei voi enää tavoittaa. Erityisen tärkeänä pidetään hänen keräämäänsä nimistöä luovutetun Karjalan alueelta. Valtaosan Karjalan alueen nimiaineksesta hän keräsi vuoden 1943 kesällä ja syksyllä; lisäksi hän suunnitelti alueen nimikeruuta varten lukuisia keruukilpailuja (Itkonen 1963: 273). Vuonna 1934 Nissilä kirjoitti nimien keruusta ensimmäisen oman *Virittäjässä* julkaistun artikkelinsa ”Paikannimien keräämisestä ja hieman niiden tutkimisestakin”. Nissilä oli jo keruun alkuvaiheessa huolissaan nimien muuttumisesta, vaihtumisesta ja häviämisestä sekä siitä ettei niitä saada tarpeeksi nopeasti talteen: ” – [V]anhan nimistön ja siihen liittyvän muistitiedon hyvät tuntijat ovat katoamassa ja nimistön säilymistä ovat uhkaamassa monet vaarat” (Nissilä 1962b: 15). Hän kirjoittaa *Virittäjän* artikkelissaan ”Nimien vaihtumisesta ja häviämisestä”, miten suomalaisessa nimistöntutkimuksessa

---

1. Asiaperuste, jonka mukaan nimi on annettu, esim. paikan ulkonäkö, käyttö, sijainti (Kiviniemi, Pitkänen & Zilliacus 1974: 34).

2. Nimikokoelman lippu (Kiviniemi ym. 1974: 36).

etymologisoidaan enimmäkseen elävää nimitystä, vaikka juuri ”kuolleet” nimet voivat tutkimuskohteina olla arvokkaampia, koska ne auttavat selvittämään paikallista historiaa (Nissilä 1957: 164).

Vuonna 1962 ilmestyi Nissilän kirjoittama teos *Suomalaista nimitystutkimusta* (Nissilä 1962b), joka hänen mukaansa on suunniteltu sekä oppaaksi nimitystutkimukseen että yliopiston kurssikirjaksi. Kiviniemi kirjoittaa Virittäjässä (1963), että teos on ensimmäinen kokoava yleiskatsaus siihenastisesta suomalaisesta nimitystutkimuksesta. Itkonen (1963) huomauttaa, että teoksessa on käsitelty monia nimitystutkimuksen keskeiskysymyksiä, joiden selvittämiseen kirjoittaja itse on merkittävästi panostanut. Nissilä mainitsee kirjan alkulauseessaan, että teos valaisee sekä toponymian³ että antroponymian⁴ ongelmia ja päämääriä ja siinä esittää opettavaisen aineksen lisäksi runsaasti onomastista⁵ ainesta. Teoksessa on neljä laajaa lukua: ”Nimien keräämisestä ja tutkimisesta”, ”Nimien syntymisestä ja häviämisestä”, ”Paikannimien rakenteesta” ja ”Nimikerrostumista”. Kiviniemi kokee teoksen hieman vaikealukuiseksi kurssikirjana mutta toisaalta monipuoliseksi oppaaksi sekä kielen- että historian tutkimuksessa (1963: 275).

Karjalan nimitystä on julkaistu Virittäjässä Nissilän lukuisia artikkeleita: ”Venäläisperäisiä henkilönnimiä Itä-Karjalan paikannimityksessä” (1943), ”Itä-Karjalan paikannimien appellatiivisista piirteistä” (1944), ”Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimitystä” (1948), ”Itä-Karjalan paikannimien kieliasun normaalistamisesta” (1958) ja ”Karjalan nimestä” (1962a). Viimeksi mainitussa hän tarkastelee perusteellisesti Karjalan nimen vanhimpia mainintoja skandinaavisissa saagoissa, novgorodilaisissa kronikoissa, paavien kirjeissä, kirjallisuudessa ja sanakirjoissa. Nimen varhaisin maininta *Karialabotn* on 600-luvun loppupuolella eläneen kuningas Ivar Vidfamnen tarinoissa (Nissilä 1962a: 345). Kirjoituksessa näkyy Nissilän perehtyneisyys historiaan ja kielitieteeseen. Hän tarkastelee Karjalan nimen äänneasua laajan historiallisen lähdeaineiston valossa. Hän toteaa, että Karjalan nimen etymologia on läpi aikojen kiinnostanut tutkijoita ja nimen alkuperästä on esitetty lukuisia teorioita ja hypoteeseja, joista varteenotettavia on vain neljä (mas. 351). Kirjoituksen lopussa hän toteaa: ”Nimiongelman ratkaiseminen on kuitenkin kuin ’tieteellistä palapeliä’, jossa arkeologiset, historialliset, kansatieteelliset, kielelliset ja onomastiset ainekset on saatava sopimaan toisiinsa saumattomasti. Siinä olisi koko ’tutkijaryhmän’ työmaa.” (Mas. 365.) Mielestäni toteamus heijastaa hyvin Nissilän havaintokykyä nimitystutkimuksen monitieteisyydestä.

Karjalasta kerätyn nimiaineen pohjalta syntyi Nissilän aineistoltaan laajin teos, asutushistoriallinen tutkimus *Suomen Karjalan nimitys* (1975). Kerätyn nimitysten lisäksi kävi Nissilä teosta varten läpi nimiarkiston karjalaiset kokoelmat (350 000 nimilippua) sekä suuria määriä Valtionarkiston ja maanmittaushallituksen asiakirjoja. Kepsu näkee tämän Nissilän pääteoksena ja toteaa teoksen arvioinnissaan: ”*Karjalan nimitys* on tiivis nimitietokirja, joka tarjoaa valtavan määrän valmiiksi ryhmitettyä ja tulkittua nimiainesta”. (Kepsu 1977: 224–226; 1983: 313–314.)

3. Paikannimitystutkimus (Kiviniemi ym. 1974: 53).

4. Henkilönnimitystutkimus (Kiviniemi ym. 1974: 10).

5. Nimitystutkimukseen kuuluvaa (Kiviniemi ym. 1974: 40).

Sota-aikana Nissilä keräsi Itä-Karjalan lisäksi paljon nimiainestoa myös vepsäläisiltä ja inkeriläisiltä sotavangeilta Suomessa. Haastateltavana oli useita satoja vankeja (Kepsu 1983: 307). Sodan jälkeen vuodesta 1948 lähtien Nissilä toimi Helsingin yliopistossa itämerensuomalaisen paikannimitutkimuksen dosenttina. Vuonna 1965 Virittäjässä ilmestyi hänen kirjoituksensa ”Tutkimus itämerensuomalaisesta henkilönnimistöstä”, jossa hän esittelee Detlef-Eckhard Stoebken väitöskirjaa *Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems*. Nissilä kirjoittaa pyrkineensä analysoimaan teoksen ansioita ja heikkouksia tuntehansa aineiston valossa. Hän huomauttaa Stoebken käyttämän lähdekirjallisuuden olevan jokseenkin suppea. Nissilän mukaan esimerkiksi kokonaiskuvan saamiseksi kantasuomalaisen henkilönnimistön jäänteistä itäalueilla 1500-luvun vaihteessa olisi pitänyt tarkastaa koko Novgorodin verokirjasarja eikä vain osaa siitä. Teoksen nimiaineksen pääpaino on Nissilän mukaan balttilaisessa nimistössä, mutta (muinai)karjalainen, aunukselainen, vepsäläinen ja vatjalainen aines on lähdekirjallisuuden vähäisyydestä johtuen suppea. Stoebken nimistön etymologisointia hän pitää suurimmalta osalta oikeana, mutta osa materiaalista tarvitsisi hänen mielestään uudelleen analysoimista, jossa pitäisi ottaa huomioon esimerkiksi äännehistorialliset muutokset sekä etsiä vertailukohteita elävästä henkilö- ja paikannimistöstä. Stoebken väitöskirjan mielenkiintoisimpana antina Nissilä pitää kantasuomalaisen nimijärjestelmän rakennetta käsittelevää osaa, jossa Stoebke vertailee itämerensuomalaisia nimiä muiden kansojen (germaanisten, slaavilaisten ym.) henkilönnimien kanssa. Nissilä kuitenkin kritisoi tässäkin osassa useita Stoebken johtopäätöksiä ja vertailuaineksen epätasapainosuutta. Nissilä arvostelee myös Stoebken loppupäätelmää, jonka mukaan itämerensuomalainen kaksijäseninen nimijärjestelmä on omaperäinen. Nissilän mukaan lähteet osoittavat, että tilanne on pikemminkin päinvastainen – itämerensuomalaiset nimet alkoivat hävitä germaanisten ja muiden vieraiden henkilönnimien tieltä. (Nissilä 1965.) Nissilän kirjoituksesta käy ilmi hänen laaja tuntemuksensa sekä aikaisemmista tutkimuksista että itämerensuomalaisesta henkilönnimistöstä.

Itämerensuomalaisesta nimistöstä on Virittäjässä ilmestynyt myös muita Nissilän kirjoituksia, esimerkiksi ”Viron ruotsalaisalueiden paikannimistön tutkimusta” (1952). Kirjoituksessaan hän tutustuttaa lukijat Per Wieselgrenin tutkimuksen *Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder* ensimmäiseen osaan. Nissilä mainitsee, että suomalaisen arvostelijan on vaikea esittää tässä tapauksessa korjauksia tai antaa uusia selityksiä, koska Wieselgren on jo saanut apua sekä vironkielisiltä että ruotsinkielisiltä asiantuntijoilta, ja sen takia hän arvioikin ainoastaan suomalaista vertailuainesta. Kiinnitin huomioni Nissilän kommenttiin siitä, kuinka vaarallista eräissä tapauksissa on yhdistää toisiinsa samantoimivia itämerensuomalaisia nimiä, koska samanlaisuus voi joskus olla näennäinen ja ”johtimella” voi olla täysin eri etymologia. Esimerkkeinä hän tuo esiin Wieselgrenin teoksesta viron *ri*-loppuiset nimet, joiden yleinen tyyppi on esimerkiksi *Pungari* (<Punga-Jüri), *Toomari* (<Tooma-Jüri), kun taas Suomen nimien *Punkari* ja *Tuomari* -*ri*-loppu on *järvi*-sanan rudimentaarin jäänös. (Nissilä 1952: 60–63.)

Kirjoituksessa ”Virolaista nimistöntutkimusta” (1970) Nissilä esittelee yhden viron merkittävimmän nimistöntutkijan, Valdek Pallin, aluemonografiaa *Põhja-Tartumaa kohanimet I* (1969). Nissilä on Pallin kanssa samaa mieltä siitä, että nimistöntutkimuksessa tarvittaisiin lisää alueellisia monografioita, joissa esitettäisiin alueen koko nimistö, koska ”vasta sen jälkeen, kun eri alueista on riittävästi tutkimuksia, voidaan havaita koko nimistön syntyyn ja kehitykseen vaikuttaneet lait ja kielialuetta luonnehtivat piirteet.” Hän toteaa kaivanneensa Pallin eri lähteistä kerättyjen nimien etymologioiden lisäksi myös hänen subjektiivista käsitystään nimien alkuperästä, mutta pitää teosta silti merkittävänä itämerensuomalaiselle onomastiikalle. (Nissilä 1970: 92–93.)

Virittäjässä on julkaistu myös Nissilän perusteellisia kirjoituksia yksittäisten nimien etymologioista, jotka ovat vaatineet tutkijalta laajoja esitöitä, esimerkiksi ”Eräs alaksalainen henkilönnimityypi Suomessa” (1951), ”Tampere-nimestä” (1959) ja ”Lapuan nimestä” (1964). Suomalaista nimistöntutkimusta Nissilä on esitellyt maailmalla muun muassa osallistumalla useisiin kansainvälisiin nimistöntutkimuskongresseihin ja konferensseihin. Virittäjässä on yhdeksän hänen kirjoittamaansa katsausta eri maissa järjestetyistä kongresseista.

Tämä raportti on vain pintaraapaisu professori Viljo Nissilän ansiokkaasta elämäntyöstä suomalaisen nimistöntutkimuksen ja -huollon parissa. Kotikielen Seura päätti tunnustaa hänen työnsä merkityksen vuonna 1979 kutsumalla hänet kunniajäsenekseen (*Virittäjä* 1979).

Lähteet

- ITKONEN, TERHO 1963: Viljo Nissilä 60-vuotias. – *Virittäjä* 67 (3) s. 271–273.
- KEPSU, SAULO 1977: Karjalan nimet. – *Virittäjä* 81 (2) s. 224–226.
- 1983: Nimestäjän ja nimistöntutkijan matkaa: Viljo Nissilä täyttänyt 80 vuotta. – *Virittäjä* 87 (3) s. 305–317.
- KIVINIEMI, EERO 1963: Johdatus nimistöntutkimukseen. – *Virittäjä* 67 (3) s. 274–275.
- KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RITVA LIISA – ZILLIACUS, KURT 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia*. Castrenianumin toimitteita 8. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- NISSILÄ, VILJO 1934: Paikannimien keräämisestä ja hieman niiden tutkimisestakin. – *Virittäjä* 38 s. 48.
- 1939: *Vuoksen paikannimistö 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1943: Venäläisperäisiä henkilönnimiä Itä-Karjalan paikannimistöissä. – *Virittäjä* 47 s. 46.
- 1944: Itä-Karjalan paikannimien appellatiivisista piirteistä. – *Virittäjä* 48 s. 399.
- 1948: Pohjois-Pohjanmaan karjalaista nimistöä. – *Virittäjä* 52 s. 215–242.
- 1951: Eräs alaksalainen henkilönnimityypi Suomessa. *Virittäjä* 55 s. 347–365.
- 1952: Viron ruotsalaisalueiden paikannimistön tutkimusta. – *Virittäjä* 56 (1) s. 60–63.
- 1957: Nimien vaihtumisesta ja häviämisestä. – *Virittäjä* 61 (2) s. 164–172.
- 1958: Itä-Karjalan paikannimien kieliasun normalistamisesta. – *Virittäjä* 62 (2) s. 193–203.
- 1959: Tampere-nimestä. – *Virittäjä* 63 (2) s. 190–206.
- 1962a: Karjalan nimestä. – *Virittäjä* 66 (4) s. 345–367.

- 1962b: *Suomalaista nimistöntutkimusta*. Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen julkaisuja 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1964: Lapuan nimestä. – *Virittäjä* 68 (2) s. 135–143.
- 1965: Tutkimus itämerensuomalaisesta henkilönnimistöstä. – *Virittäjä* 69 (1) s. 78–89.
- 1970: Virolaista nimistöntutkimusta. – *Virittäjä* 74 (1) s. 92–95.
- 1975: *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- PALL, VALDEK 1969: *Põhja-tartumaa kohanimed I*. Tallinn: Valgus.
- Virittäjä* 1979: Professori Viljo Nissilä Kotikielen Seuran kunniajäseneksi. – *Virittäjä* 83 (3) s. 225.